

סוגיה יז: סדר הקריאה בשני ובחמישי ועניינים נוספים

רקע

בסוגייתנו הלכות רבות. נתמקד בהלכות הקשורות לקריאת התורה, ובהם נסיים את הלכות קריאת התורה שבמסכת מגילה.

מקורות

- א. לא :-לב. "ת"ר מקום שמפסיקין בשבת... הלכות חג בחג"
- ב. תוס' ד"ה גוללו, בלא
רי"ף יא.-יא : באלפס, "ת"ר מקום שמפסיקין... והלכות חג בחג"
ר"ן ד"ה הגולל
רמב"ם הל' תפילה פי"ב הל' ה, יח, כד ; פי"ג הל' ג
ג. שו"ע סי' קלה סע' ב ומשנה ברורה [בעיקר סק"ד]
סי' קלט סע' ד ומשנה ברורה [בעיקר : ס"ק טו, יט, ביאור הלכה ד"ה ורואה]
סי' קמז סע' א-ו ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

"תנו רבנן מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה במנחה שם קורין בשני בשני שם קורין בחמישי בחמישי שם קורין לשבת הבאה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה".
[ברייטא לא:]

נחלקו התנאים בסדר הקריאה בשני וחמישי, רבי יהודה סובר שבשבת במנחה, בשני ובחמישי קוראים את תחילת הפרשה של השבת הבאה, רבי מאיר סובר שאין צורך לקרוא אותם פסוקים פעמיים, ובכל קריאה מתחילים מהמקום שהפסיקו בקריאה הקודמת.

שיטת רבי מאיר הגיונית מאוד מבחינה מעשית, שהרי "מיותר" לקרוא את תחילת הפרשה ארבע פעמים. את שיטת רבי יהודה נראה לבאר שהחזרה הכפולה והמשולשת באה להדגיש שקריאת התורה בשבת שונה במהותה מקריאת התורה בשני ובחמישי, ואינן מתחברות למערכת אחת. קריאת התורה בשבת מיועדת להשלים את כל התורה, לפיכך במקום שמפסיקים בשבת אחת מתחילים בשבת הבאה. קריאת התורה בשני ובחמישי מיועדת לקיום מצות לימוד תורה, "שלא ילינו ג' ימים בלא תורה", כיוון שעיקר המצוה בעצם הלימוד, חוזרים על אותה קריאה ואין מתקדמים בה.

הבחנה זו בין הקריאה בשבת לבין הקריאה בשני וחמישי גורמת לנפקא מינה בין שתי הקריאות. בשבת חייבים לשמוע את כל הקריאה, ואם החסיר פסוק צריך להשלים. בשני

וחמישי אינו צריך לשמוע את כל הקריאה, ואם שמע שלושה קוראים שכל אחד קורא שלושה פסוקים, וביחד עשרה פסוקים יצא ידי חובתו [דין זה מפורש בתרומת הדשן סי' כד].

"תנו רבנן פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר פותח ורואה ומברך וקורא". [ברייתא לב.]

נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה האם מברך כשהספר פתוח או מברך כשהספר גלול. רבי מאיר סובר שמברך כשהספר גלול ורבי יהודה סובר שמברך כשהספר פתוח. מסבירה הגמ', שלדעת רבי מאיר מברך כשהספר גלול, כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בספר, מוכח שעקרונית כולם סוברים שצריכים לברך כשהספר פתוח, ורק מפני החשש שיאמרו ברכות כתובות בספר מברכים, לדעת רבי מאיר, כשהספר גלול. משמעות הדבר שברכת התורה אינה ברכה על כל התורה, אלא ברכה על הפרשה הייחודית שקוראים כעת.

על פי הבנה זו ניתן להבין את המחלוקת בין אבודרהם [הל' ברכות עמ' שיז] לבין הבית יוסף [סי' קמ סע' ג] לגבי אדם שבירך על פרשה, ואחר כך נוכח לדעת שהקריאה במקום אחר. אבודרהם סובר שאינו חוזר ומברך והבית יוסף סובר שחוזר ומברך. לו הברכה היתה על התורה, ודאי שלא היו צריכים לברך, אבל כיוון שהברכה על הפרשה שהוא קורא, סובר הבית יוסף שהקורא בפרשה אחרת מהפרשה הפתוחה לפניו צריך לחזור ולברך. אבודרהם סובר שדעתו על כל הפרשות שבספר ולכן אינו חוזר ומברך.

הרמב"ם [הל' תפילה פ"ב ה"ה] פוסק: "כל אחד ואחד מן הקורין פותח ספר תורה ומביט למקום שהוא קורא בו... ומברך... ואחר כך קורא עד שישלים לקרות וגולל הספר ומברך...". בדברי הרמב"ם מפורש שרק ברכה ראשונה מברכים שהספר פתוח, ברכה אחרונה מברכים לאחר שגללו את הספר. על פי דרכנו, ברכה אחרונה אינה ברכה על הפרשה אלא ברכה על כל התורה, ולכן צריכים לגלול תחילה ואחר כך לברך. מקור פסק הרמב"ם ממסכת סופרים [פ"ג ה"ח], אבל איני יודע להסביר מדוע יש הבדל בין הברכה הראשונה לבין הברכה האחרונה. מתוס' [ד"ה גולל] משמע שהוא מבין את הדין בצורה שונה, לדעתו גם רבי יהודה מודה שעדיף לברך כשהספר גלול, ורק מפני טרחת הציבור אינו גוללו. בברכה האחרונה אין טרחה, ולכן מודה רבי יהודה שגולל ואחר כך מברך.

"אמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר ואמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ ואין גוללו מבפנים וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים ואינו מהדקו מבחוץ". [מגילה לב.]

נחלקו הראשונים בהסבר דברי רבי שפטיה :

רש"י [ד"ה הגולל ספר תורה, וכשהוא מהדקו] מפרש שרבי שפטיה עוסק בשתי גלילות שונות, גלילה אחת, שאדם גולל ספר תורה מפרשה לפרשה כדי להכינו לקריאה בציבור, גלילה שניה, שגוללים את הספר בציבור. הגולל ספר תורה מפרשה לפרשה, וגוללו על ברכיו, גוללו מבחוץ, מהעמוד המרוחק מגופו כלפי גופו, שאם יגלול מהעמוד הקרוב אליו, העמוד

המרוחק יפול ויתגלגל על הרצפה. כשאדם גומר גלילת ספר תורה ברבים, ומהדקו, יהדק את העמוד הפנימי על החיצון, כדי שלא יסתיר לציבור את הכתב [לא הבנתי כיצד זרועותיו מסתירות את הכתב].

תוס' [ד"ה גולל] מביא את פירוש הר"ח, שאינו מתייחס לדין "גוללו מבחוץ", אלא רק לדין "מהדקו מבפנים", ומפרש שכשחוגרים את ספר התורה באבנטו, קושרים את הקשר כלפי פנים, כלפי הכתב, כדי שבשעת הקריאה, הקשירה תהיה כלפי מעלה ולא יצטרכו להפוך את הספר [עיין בית יוסף (ס' קמו סוף ס' ה) המפרש את דין "גוללו מבחוץ" לשיטת ר"ח].

הר"ן [יא: באלפס ד"ה הגולל] מביא שני פירושים. לפי הפירוש הראשון רבי שפטיה עוסק בספר תורה "אשכנזי" ששני אנשים גוללים אותו, אחד אוחז בו [= "מגביה"] והשני גולל [= "גולל"]. אומר רבי שפטיה, שכבוד התורה, שכתבה יהיה כלפי עושה המצוה. הגלילה מתבצעת על ידי הגולל, ולכן כתב התורה כלפיו, ההידוק מתבצע על ידי המגביה, ולכן בשעת ההידוק כתב התורה כלפיו. לפי הפירוש השני רבי שפטיה עוסק בספר תורה "ספרדי", הנמצא בתוך תיק, כבוד התורה שלא יוציא אותה מתיקה, ולכן מהדקים אותה בפנים, אבל כיוון שיש חשש שהיא תקרע בפנים, גוללים אותה מחוץ לתיקה.

סיכום

עסקנו בסוגיה זו בשלש הלכות:

- א. סדר הקריאה בשני ובחמישי. סדר הקריאה משקף מחלוקת תנאים, האם הקריאה בשני וחמישי מהווה יחידה אחת עם הקריאה בשבת, או שהן שתי יחידות שונות.
- ב. ברכה בשעה שהספר פתוח או בשעה שהספר גלול. דין זה תלוי בשאלה האם הברכה על כל התורה, או ברכה על הפרשה הייחודית שקוראים עכשיו.
- ג. סדר הגלילה. דין זה נובע מהחיוב לנהוג בכבוד כלפי ספר התורה.

הלכה

השו"ע פוסק כרבי יהודה, שבשבת במנחה, בשני ובחמישי קוראים את תחילת הפרשה של השבת הבאה. המשנה ברורה [סק"ד] מצטט מחלוקת אחרונים, האם הטועים וקוראים פרשה בפרשה אחרת צריכים לחזור ולקרוא. לפי דרכנו, שעיקר המצוה ביום חול לקיים מצות לימוד תורה, הקריאה בפרשה זו אינה מעכבת ואין צריך לחזור ולקרוא.

השו"ע [ס' קלט ס' ד] פוסק כרמב"ם, שברכה ראשונה מברך כשהספר פתוח, וברכה אחרונה מברך לאחר שגללו. הרמ"א פוסק כהבנת התוס', שיש מקום לחשש שמא יאמרו ברכות כתובות בספר, ולכן יהפוך פניו על הצד, שלא יראה כקורא מתוך הספר. הביאור הלכה [ד"ה ורואה] מביא שיש המפרשים שגם רבי יהודה מודה שעדיף לברך ברכה ראשונה כשהספר גלול, אלא אין חיוב לעשות כך. "על פי זה נוהגין איזה מקומות שרואין וגוללין ואחר כך מברכין, ונהרא נהרא ופשטיה"

השו"ע [סי' קמז סע' א] פוסק שאסור לאחוז ספר תורה ערום בלא מטפחת. מדגיש המשנה ברורה [סק"א] שהאיסור רק כשאינו חייב להחזיקו ערום, אבל כשאי אפשר בענין אחר, מותר.

השו"ע [שם] פוסק שהגדול בין הקוראים בתורה גולל את התורה, והגר"א [מובא במשנה ברורה סק"ו] פוסק שהגדול שבבית הכנסת מגביה. השו"ע פוסק שנהגו לתת הגלילה למרבה במחיר, ולא לגדול.

הרמ"א [סע' ד] פוסק שעיקר המצוה על המגביה ולא על הגולל [חולק על הר"ן יא: באלפס ד"ה גולל], ולכן הכתב כלפי המגביה ולא כלפי הגולל, ולכן נהגו לתת גלילה לקטנים כדי לחנכם במצוות [משנה ברורה סק"ז].